[א]ובשעה שהתירו [א]למקרא סמכו א)[א]ששת ימים תעבוד ועשית כל [ב]מלאכתך [ב]מה ערב שבת בראשית את מותר לעשות מלאכה א עד שתשקע החמה אף [ג]ערב שבתות שנים את מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה. [ג][ד]ולמה עד העצרת. עד כאן הוא יפה לפרי מיכן ואילך הוא מנבל פירותיו. והא תנינן ב[ד]אחד אילן סרק ואחד אילן [ה]מאכל. עד כאן הוא [ב]מעבה את [ו]הכורת מכאן ואילך הוא [ג]מתיש את [ז]כוחו. ויחרוש. מתוך שהוא יודע שהוא מתיש כוחו של אילן אף הוא [ד][ח]אינו מתכוין [ט]לעבודת הארץ: [וקרובים דברי אלו וכו':] [ה]ולמה לא תניתה [ו]מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל. פעמים שאין הגשמים מצויין ואין הליחה מצויה [ה]והוא עתיד לחרוש קודם לעצרת כדברי בית שמאי ובית הלל אומרים עד העצרת:

הלכה ב מתני' [ג]אי זהו שדה האילן כל שלשה אילנות לבית סאה

פני משה

ובשעה שהתירו. למקרא הזה סמכו, דכתיב ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות, סמכו במקרא אחד להקיש שביעית לשבת בראשית: עד שתשקע החמה. דאין תוספות לשבת מן התורה, אף ערב שביעית את מותר לעשות מלאכה עד שתשקע החמה של ערב ר"ה שביעית: ולמה. אמרו במתני' עד העצרת, מפני שעד כאן יפה החרישה לפרי של ששית ומתקנו: מכאן ואילך. האילן מנבל מלשון עלה נבל (ירמיה ח יג), שמתחיל להשיר פירותיו ומיחזי דלעבודת הארץ לצורך שביעית הוא חורש*: והא תנינן. לקמן: אחד אילן סרק. ואין בו פירות. וקאמר הש"ס דגם באילן שייך זמן הזה דעד כאן הוא מעבה את הכורת. כמו קורות, כלומר שעד העצרת יש בו כח להתגדל ולהתעבות, מכאן ואילך הוא מתיש את כחו אם חורש אצלו, ולפיכך אמרו שעד העצרת מותר לחרוש כל בית סאה בשבילן אם הם ג' אילנות, ופחות מג' לבית סאה אין חורשין אפילו קודם העצרת אלא לצורכן: ופריך ויחרוש. [כלו'] צרכו אף מעצרת ואילך ואין בכך כלום: ומשני שמתוך שהוא יודע שהוא מתיש כחו של אילן אף הוא אינו מתכוין אלא לעבודת הארץ. כצ"ל, כלומר בשביל שביעית ולא לתקנת האילן שהרי אינו מתקנו מכאן ואילך. וכן יש לפרש לפי מה שכתוב בספרים ובלשון תמיה, וכלומר וכי אף הוא אינו מתכוין לעבודת הארץ ובשביל שביעית, שהרי מכאן ואילך שוב אינו מועיל להאילן ומתיש את כחו: ולמה לא תניתה. למתני' בעדיות גבי מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה, דהא ב"ה מחמירין וקאמרי עד העצרת ותו לא: ומשני לפי שלפעמים שאין הגשמים מצוין ואין הלחלוחית מצויה והוא עתיד לחרוש קודם לעצרת כדברי ב"ש. כלומר שאז אם הוא חורש, קודם לעצרת דוקא הוא חורש לב"ש, משום שכשאין הלחלוחית מצויה אין הזמן שהוא יפה לפרי אלא קודם העצרת שעדיין יש מקצת לחלוחית מימות הגשמים, ולב"ה יכול הוא לחרוש עד העצרת, וא"כ הוו להו ב"ש לחומרא וב"ה לקולא ולפיכך לא נשנה בעדיות: מתני' איזהו שדה אילן. שחורשין עד העצרת להשדה בשביל האילנות אשר בתוכה: לבית סאה. שהוא חמשים על חמשים:

מהר"א פולדא

ששת ימים תעבוד. ה"ג שש ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות. והקיש הכתוב תשבות דיום השביעי לתשבות דבחריש ובקציר שהן מיירי בשביעית, ואע"ג דבכבר כתיב שש שנים וגו' הקישן להיתרא לומר לך מה שבת בראשית וכו'. ל"א קרא דעשרת הדברות הוא וכמו שכתוב בספרים, ויליף שביעית משבת בראשית דהא טעם אחד להם, דשש שנים נגד שש ימים ושנה השביעית נגד שבת: עד שתשקע החמה. כלומר עד ר"ה שתשקע החמה של סוף שנה הששית מותר בחריש ובקציר: ולמה עד עצרת. אמתני' קאי למה לא התירו במשנה ראשונה רק עד עצרת לב"ה: עד כאן הוא יפה לפרי. של שנה ששית: מכאן ואילך מנבל פירותיו. של שנה ששית ומוכחא מילתא דלשביעית הוא מתקן. מנבל לשון ועליהו לא יבול (תהלים א ג): והא תנינן אחד אילן סרק. ואי הטעם משום פירות הרי אילן סרק אינו טוען פירות ולמה לא נאמר עד ר"ה: מעבה את הקורות. שהגזע נתעבה וראוי לקורות לבנין אבל מכאן ואילך מתיש כח האילן: ויחרוש. אילנות של סרק ולמה אמרו אסור לעשות שהרי אין כאן איסור ולצורך שביעית נמי אין באילן סרק דלא אסר הכתוב רק מה שהוא צורך אכילה ושתיה: ה"ג מתוך שהוא יודע וכו' אף הוא אינו מתכוין אלא לעבודת הארץ לזריעה: ולמה לא תניתא. בעדיות גבי מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה שהרי אפי' לאחר עצרת הוא יפה והו"ל מקולי ב"ש וכו': ואין הליחה מצויה. ואז אינו יפה לפרי אפי' קודם עצרת והוא יחרוש קודם עצרת לב"ש אסור ולב"ה מותר והו"ל ב"ש לחומרא: מתני' לבית סאה. שהיא חמשים אמה על חמשים אמה:

ר"ש סיריליאו

עד שתשקע החמה. ואפילו המלאכה נעשית מאליה בשבת כדתנן (שבת יח:) וכולן ב"ה מתירין עם השמש, ונפקא להו בברייתא (עיין תוספתא שבת פ"א ה"ט) מקרא דכתיב ברש ויקהל (שמות לה ב) ששת ימים תעשה מלאכה ודרשינן תיעשה מעצמה [ואפילו בשבת] וכתיב (שם) יהיה לכם קדש לכם ולא לה: אף ערבי שבתות שנים את מותר לעשות מלאכה וכו'. והאי טעמא איתא בפ"ק דמו"ק (ד.) ואתקיף עלה רב אשי [דאמר לקמן (ה"ה)] דעשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני, ואי אית ליה לר"ג הילכתא א"כ משמע דדוקא ילדה הוא דשריא הא זקנה אסירא וכי אתיא ג"ש דשבת שבת או דששת ימים ועקרא להלכתא וצריכין אנו למצוא מקום אל הג"ש ואל ההלכה כיון דלית לך תוספת אסיר בשביעית, ואי לית ליה לר"ג הלכה אלא קראי ודריש כר' עקיבא כ"ש דקשיא וכי אתאי ג"ש ועקרא לקראי, אלא היינו תירוצא דמילתא דר"ג סבר לה כר' ישמעאל בדרשא דבחריש וכו' יצא קציר העומר ולית ליה תוספת לשביעית ואית ליה הלל"מ גבי עשר נטיעות, וכי גמירי הלכתא בזמן שבית המקדש קיים דומיא [דערבה דומיא] דניסוך המים דלכן נמסר לאבות דבכל מקום הני שלשה שנויים ביחד לומר לך דלמילף מהדדי סמכינהו אבל בזמן שאין בית המקדש קיים לא ואיהו כי שרי אחר חרבן הבית הוא דשרי. ובהך תירוצא נמי מצינן לתרוצי לר"ע דהילכתא בזמן שבית המקדש קיים וקראי דבחריש ובקציר אסר חרבן המקדש וכן כתבו התוס' במס' ר"ה (ט. ד"ה ורבי עקיבא). ואנן קיי"ל כר"ג דאסר חרבן שרי וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ג דהילכות שמטה (ה"א). וא"ת והא ר' ישמעאל אית ליה תוספת בשבתות וי"ט מקרא דתשבתו שבתכם (ויקרא כג לב) בפ"ק דר"ה (ט.), תירצו בתוס' (מו"ק ד. ד"ה מה) דההוא פורתא לא קא חשיב כיון דלא הוי אלא כל שהוא וכי ההוא שיעורא נמי מודי ר"ג דצריך נמי להוסיף בשביעית כגון יום אחד ע"כ:

[מנבל. כלומר מרקב ומבאש לשון נבלה סרחה ורפה היא: אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל. שזה היתר חרישתן עד העצרת, ואילן סרק כלום יש בו פירות:] מעבה את הכוורת. הוא גזע האילן [דאכתי יונק מן הליחה]: מכאן ואילך הוא מתיש את כחו. דכבר כלתה הלחה: ויחרוש. כיון דליכא הנייה לאילן: אף הוא מתכוין לעבודת הארץ. אי מורינן ליה להתירא נראה כמתקן שדהו לצורך שביעית: לא תניתה מקולי ב"ש. דיפה לפרי אחר עצרת הוא ומקלי ב"ש מב"ה ואמאי לא תני לה בעדיות שכל קולי ב"ש וחומרי ב"ה נשנו לשם אפילו הנהו דשנאן יחיד: ומשני דלא תני אלא מידי דלעולם הוי קולא לב"ש וכו' והכא פעמים שאין גשמים מצויין ואין הליחה מצויה והוא עתיד לחרוש קודם עצרת. דאי ממתין לאחר עצרת יבשי ומתים הם, וב"ה מקילי עד עצרת ובענין זה הוו ב"ה לקולא: מתני' כל שלשה אילנות לבית סאה. מפרש לקמן דממעט למטה דהיינו שנים ואפילו עושין ק"כ מנה אבל למעלה ארבעה וחמשה לא ממעט: בית סאה. הוא חמשים על חמשים דהוו להו תרי אלפי ות"ק גרמידי, ושלשה אילנות זקנים מפוזרים כהלכתן בבית סאה והיינו כדמפרש לקמן במתני' (ה"ד) שלא יהו מקורבין ביותר דהיינו שיש ביניהם שיעור שהבקר עובר בכליו וצריכין נמי שלא יהו מרוחקין חוץ לבית סאה אלא שכולן תוך טבלא של חמשים על חמשים אבל אם מקורבין הן או שאינן תוך טבלא של חמשים על חמשים בכל חד מהני גווני לא מצטרפי ואפילו מפסח ועד עצרת אין חורשין להן אלא לצרכן. ותנא כל לאשמעינן דכיון שיהו ענפיהן ופארותיהן חזקים וגבוהים ואפילו הן אילני סרק נמי שרו אלא שיהו אמודין לעשות בין שלשתן משקל ככר של מאתיים יבשים עשוין דבלה דהיינו ששים מנה ומשקל כל מנה ליטרא ומאי וכל ליטרא מאה דרהם:

ביאור הגר"א כת"י א

ובשעה שהתירו למקרא סמכו ושבתה הארץ שבת לה' (ויקרא כה ב) מה ערב שבת כצ"ל: הוא מתיש את כחו מתוך שהוא יודע כו' כצ"ל: פעמים שאין הגשמים מצויין ואין הליחה מצוייה והוא אסור לחרוש קודם לעצרת כדברי ב"ש. פי' וא"כ גם ב"ש פעמים מחמירים ודו"ק:

מסורת הש"ס

א) עי' ר"ה ט. מו"ק ור"ע ב) [מ"ק ד.]: ג) עי' ר"ה ט: מו"ק ומוסר ד) בפרקין מ"ג ה) [עי' מו"ק ג: מו"ק עד עצרת] ו) עדיות פ"ה

רידב"ז

עד כאן הוא יפה לפרי וכו'. עד כאן הוא מעבה את הכורת מכאן ואילך הוא מתיש את כחו, מתוך שהוא יודע שהוא מתיש את כחו אף הוא אינו מתכוין אלא לעבודת הארץ. כן גי' הגר"א ז"ל בכ"י קודשו בירושלמי שתחת ידי, ותיבת ויחרוש מיותר: ולמה לא תניתא מקולי ב"ש וכו'. פעמים שאין הגשמים מצויין ואין הליחה מצויה ואין עתיד לחרוש קודם לעצרת כדברי ב"ש. כן גי' הגר"א ז"ל בכ"י קדשו:

עין משפט

א [מיי' פ"ה מהלכות שבת הלכה ג טוש"ע או"ח סימן רסא סעיף א]:
ב ג מיי' פ"ג מהלכות שמיטה ויובל הלכה ג:

שינויי נוסחאות

א] ששת ימים תעבוד וגו'. ברש"ס כתיב בשבת בראשית ששת ימים תעבוד ועשית וגו', וכתיב בתוספת שביעית ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות וגו'. ובר"ח מו"ק (ג:) כתיב הכא בשביעית שבת וכתיב בשבת בראשית שבת:
ב] מלאכתך. במלאכת שלמה נוסף וכתיב ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות:
ג] ערב שבתות שנים. בר"ח (שם) ערב שבת שביעית:
ד] ולמה עד העצרת. בנוסחת הרש"ס יש כאן פיסקא וב"ה אומרים עד העצרת. ובר"ח במו"ק (שם) א"כ למה נאמר עד העצרת. ובריטב"א (ר"ה ט:) למה עד הפסח ועד העצרת:
ה] מאכל. ברש"ס מאכל וכו' חורשין כל בית סאה בשבילן:
ו] הכורת. קורה בלשון הירושלמי. וראה כזה בברכות (ה:) ובכלאים (פ"ה ה"א, פ"ו ה"א). ובראשונים (ר"ש, ריבמ"ץ תוס' וריטב"א בר"ה ט:) הקורות:
ז] כוחו. בכי"ר כוחו של אילן. ובראשונים (תוס' וריטב"א ר"ה שם ובר"ש) כחן:
ח] אינו. ברש"ס ליתא:
ט] לעבודת. במהרי"י קורקוס (שמיטה פ"ג ה"א) אלא לעבודת:

הגהות הגר"א

[א] למקרא * סמכו ושבתה הארץ שבת לה'. כצ"ל. ומוחק תיבות ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך:
[ב] הגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל: מעבה את הקורות מכאן ואילך. כצ"ל:
[ג] מתיש את כחו מתוך שהוא כצ"ל ומוחק תיבת ויחרוש:
[ד] אינו מתכוון אלא לעבודת הארץ כצ"ל:
[ה] והוא אסור לחרוש, כצ"ל, ומוחק תיבת עתיד. ובהגהות הגר"א ע"פ העתקת הרד"ל הליחה מצוייה ואין עתיד לחרוש כו'. כצ"ל:

תורה אור השלם

א) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ: (שמות כ ט)

ליקוט. משנות אליהו

פעמים שאין הגשמים מצויין ואין הליחה מצויה והוא אסור לחרוש קודם לעצרת כדברי בית שמאי ובית הלל אומרים עד העצרת. פירוש דלכך לא תני במסכת עדיות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה משום דפעמים בכאן ב"ש לחומרא וב"ה לקולא: מתני' איזהו שדה האילן כל שלשה אילנות וכו'. פירוש כל אחד ואחד בעינן שיעשה שלש מהסך הנזכר וסך הכל יהיה המנה דבילה. והא דמשערינן בכל מקום במשנה במנה של איטלקי לפי שמשם נשארו כל מדות ומאות של משה:

11/3/14

רבתה מחלוקת בישראל זה מטמא ונותן טעם לדבריו וזה מטהר ונותן טעם לדבריו. זה אוסר וזה מתיר:

ה שני חכמים או שני בתי דינין שנחלקו שלא בזמן הסנהדרין או עד שלא היה הדבר ברור להן. בין בזמן אחד בין בזה אחר זה. אחד מטהר ואחד מטמא אחד אוסר ואחד מתיר. אם אינך יודע להיכן הדין נוטה. בשל תורה הלך אחר [א] המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל:

פרק שני

א ב"ד גדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך ודנו דין. ועמד אחריהם ב"ד אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו. הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו. שנאמר אל השופט אשר יהיה בימים ההם אינך חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך: ב *בית דין שגזרו גזרה. או תקנו תקנה והנהיגו מנהג. ופשט הדבר בכל ישראל. ועמד אחריהם בית דין אחר ובקש לבטל דברים הראשונים ולעקור אותה התקנה ואותה הגזרה ואותו המנהג. אינו יכול עד שיהיה גדול מן

א סמ"ג עשין קי"א:

השגת הראב"ד

*ב"ד שגזרו גזרה וכו' עד שיהיה גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין. א"א ולא אפי' אליהו ובית דינו אלא א"כ פשט איסורו בכל ישראל כדאיתא בע"ז:

כסף משנה

ה שני חכמים וכו'. בפ"ק דע"ז (דף ז') תניא היו שנים אחד מטמא ואחד מטהר אחד אוסר ואחד מתיר אם היה אחד מהם גדול בחכמה ובמנין הלך אחריו ואם לאו הלך אחר המחמיר ר' יהושע בן קרחה אומר בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל אמר רב יוסף הלכה כר' יהושע בן קרחה ומדת"ק מפליג בין גדול בחכמה ובמנין לשאינו גדול משמע דריב"ק אפילו אחד גדול מחבירו בחכמה ובמנין בשל תורה הלך אחר המחמיר וכו' ולכן השמיט רבינו ולא חילק. ומ"ש רבינו שלא בזמן הסנהדרין כלומר דאילו בזמן הסנהדרין לא היו צריכים לכך שהכל היה מתברר הדין כמ"ש לעיל בסמוך:

פ"ב א בית דין הגדול שדרשו וכו'. למד כן רבינו ממה דאשכחן תנאי בתראי דפליגי אקמאי וכן אמוראי בתראי פליגי אקמאי והא דתנן בפ"ק דעדיות (משנה ה') שאין יכול ב"ד לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין מוקי לה רבינו בשעשו סייג ואסרו דבר. ונחלקו בגזירה או תקנה כלומר שאם ב"ד פסק בדעת היחיד אין ב"ד האחר יכול לחלוק ולפסוק כדעת הרבים אלא אם היה גדול וכו'. וכמו שיתבאר בסמוך אבל אם נחלקו בטעם דורש באחת מן המדות הם באחרונים אע"פ שיכול לבטל דבריו אפילו שאינו גדול כמוהו בחכמה ובמנין. ואם תאמר אם כן אמאי לא פליגי אמוראי אתנאי דהא בכל דוכתא מקשינן לאמורא ממשנה או מברייתא וי"ל אלא דלאחרי כי חתמו המשנה ואם לא יאמר כן קשיא. ל"ה וכפי דברי רבינו הרשות נתונה להם לחלוק על דברי הראשונים. ואפשר לומר שמיום חתימת המשנה קיימו וקבלו שהדורות האחרונים לא יחלקו על הראשונים וכן עשו גם בחתימת הגמ' שמיום שנחתמה לא ניתן רשות לשום אדם לחלוק עליה: שנאמר אל השופט אשר יהיה בימים ההם וכו'. בר"ה סוף פרק שני (דף כ"ה:) אמרו יפתח בדורו כשמואל בדורו ומייתי התם קרא דובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא היה בימיו הא אין לך לילך אלא אצל שופט שהיה בימיך:

ב ב"ד שגזרו גזירה או תקנו וכו'. נראה שרבינו מפרש הא דתנן פ"ק דעדיות שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין היינו כשנחלקו בגזירה או תקנה וב"ד של ראשונים רצו לגזור או לתקן כך וב"ד שאחריהם רצו לתקן בענין אחר היה יכולים לבטל דברי הראשונים עד שיהיו גדולים מהם בחכמה ובמנין אבל דברים שראו ב"ד לגזור ולאסור לעשות סייג אם פשט איסורן בכל ישראל אין ב"ד הגדול אחר יכול לעקרן אפילו היה גדול מהראשונים. וא"ת הא אמרינן בגיטין פרק השולח (דף ל"ו:) גבי התקין הלל פרוזבול אמר שמואל אי איישר חילי אבטלינה ואמרינן התם דאי לדברי עולא תקין הלל פרוזבול אין בידינו כח לבטל דאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו וכו' משמע הא גדול בחכמה ובמנין יכול לבטלו. וי"ל דפרוזבול לאו גדר הוא פן יפרצו על דברי תורה דלדרבנן דין תורה הוא שישמט והלל הפקיע הממון ותיקן דלא לישמיט ואע"ג דאמרינן התם שהתקין פרוזבול לפי שראה שנמנעו העם מלהלוות

זה

הרדב"ז (מכ"י)

פ"ב א ב"ד הגדול שדרשו וכו'. פשוט. ומדברי רבינו אפי' שאין ב"ד השני גדול מן הראשון בחכמה ובמנין [illegible] ממתני' דעדיות אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין. וי"ל דסתם מתני' מפרש רבינו בתקנות וגזרות אבל בדברים שלמדו אותן באחת מן המדות יכול לבטל [illegible]

ב ב"ד שגזרו גזרה או תקנו וכו'. היינו מתני' דעדיות וכו' אין מעמידין [illegible] היכא דר' יהודה [illegible] היכי מצי למיגזר מקמיה דתלמידי שמאי והלל והתנן אין ב"ד יכול וכו'. ומכאן ראיה [illegible] במקום [illegible] לעיל: ופשט הדבר בכל ישראל וכו'. שם [illegible] עליה ר' יהודה [illegible] ועוד קאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן בכל ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו חוץ משמונה עשר דבר שאפי' יבוא אליהו ובית דינו אין שומעין לו אמר רב [illegible] ופשט איסורו ברוב ישראל [illegible] כתב הראב"ד ז"ל ורבינו ז"ל סמך על הירושלמי דגרסינן פ"ק דשבת אמר ר' [illegible] אמר רב [illegible] לא [illegible] אלא [illegible] [illegible] כלומר [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] אומר כי אפי' לפי גירסת הספרים שלנו אין קושיא על רבינו דהא [illegible] דבר שפשט איסורו אין יכולין לבטלו כלל [illegible] ר' יוחנן להזכיר י"ח דבר [illegible] מהדברים שפשט איסורן בכל ישראל אלא ודאי לא אמרה ר' יוחנן אלא בי"ח דבר [illegible] ואמר רב [illegible] כלומר מלבד [illegible] [illegible]:

לחם משנה

בזה או כנגד שואלים דעלמא שהם רבים קמ"ל דבתחלה פסק ביחיד וסיים ברבים באומרה שואל מב"ד שבעירו שהוא לשון יחיד ואח"כ אמרה אם שמעו אמרו להן שהוא לשון רבים ולא אמרו לו לשון יחיד א"נ דהכי כנגד השואלים וא"כ מנא ליה כך בעלמא בזקן ממרא כתב לקמן שהולך הוא והחולקים עמו לב"ד אחר והתם אשמעינן הוא כיון שחולקים יחד ילכו שני הכתות אבל כאן שאין כאן חולק אלא שואל אחד ששואל לדעת הדין. היאך הוא מנא לן שלא ילכו השואלים לבדם ועוד דבברייתא קאמר גבי ב"ד של פתח העזרה אלו ואלו וכו' ומדקאמרה אם אלו ואלו משמע דהב"ד עצמם הולכים ולא קאמר הכי באחריני משמע דדוקא אלו הם שבאים יחד עם הב"ד של פתח העזרה ללשכת הגזית ואולי הטעם מפני שפתח העזרה סמוך ללשכת הגזית ואין להם טורח ללכת שם ולכך ילכו עם השואל עם ב"ד הגדול ויאמרו להם במה נסתפק אבל כל השאר לא ואולי רבינו סובר דכיון דהברייתא גלתה באחרונה דילכו הב"ד עצמם לומר לב"ד הגדול במה נסתפקו וגדולי הספק דמינה נלמוד לאידך וגלה לנו בעל הברייתא בחדא וה"ה לאחריני:

ה או עד שלא היה הדבר ברור להן וכו'. בדפוס אחר מצאתי או עד שלא הגיע הדבר להן ור"ל אפי' בזמן הסנהדרין אם עדיין לא הגיע הדבר לשאול לסנהדרין וצריכים עכ"פ לעשות מעשה יעשו דרך זה בשל תורה ילכו אחר המחמיר ובשל סופרים אחר המיקל. ולפי נסחא שלנו ר"ל שאם עדיין לא נתברר הדבר לסנהדרין שעדיין לא נשאלו ונסתפק בדבר וצריכים עכ"פ לעשות מעשה בשל סופרים ילכו אחר המיקל ובשל תורה אחר המחמיר. ומ"מ קשה לי במה שפירש הרב כ"מ וכן כתב הכנה"ג דסובר רבינו דריב"ק סובר דאפילו אחד גדול מחבירו בחכמה ובמנין דהולכים אחר המיקל בשל סופרים ואחר המחמיר בשל תורה דמנין לו לרבינו לאפוקי בפלוגתא ונעד דעיקרא דסברא היא דאם אחד גדול בחכמה ובמנין דעדיף טפי ולא הוצרך ריב"ק להזכירו משום דסמיך את"ק וכיון דלא פליג עליה בזה אין צורך להזכירו. וכ"כ הרשב"א ז"ל בתשובותיו סי' כ"נ וז"ל כיצד עושה הדין אם שנים המפקפקים כאחד זה אוסר וזה מתיר אם נודע שאחד גדול בחכמה ובמנין ויש אומרים כן הולכין אחריו וכו' כיון שהיכא שאין ולא נודע מי גדול מחבירו בשל תורה הולכין אחר המחמיר וכו':

פ"ב ב ב"ד שגזרו וכו'. נראה שיצא לרבינו כל מה שחילק בזה הפרק מפני מה שהוקשה להם לתוספות בפרק השולח (דף ל"ו:) ובפרק אין מעמידין (דף ל"ו) דהוקשה להם גבי פרוזבול דמשמע בגמ' בפרק השולח דב"ד גדול מחבירו בחכמה ובמנין יכול לבטלו אבל קטן לא היכי דמי אי פשטה התקנה ברוב ישראל הא

אמריק

מגדל עוז

שני חכמים או שני בתי דינין כו' עד סוף הפרק. פ"ק דמס' ע"ז:

פ"ב ב"ד הגדול שדרשו עד שבימיך. במסכת ע"ז פ' אין מעמידין: ב"ד שגזרו גזירה וכו' עד בחכמה ובמנין: כתב הראב"ד ז"ל ולא אפי' אליהו ובית דינו וכו': ואני אומר האמת כי עיקר הלכה זו שנויה במשנה עדיות פ"ק ומייתי לה פ' אין מעמידין גמרא מתני' דאלו דברים של עכו"ם כו' מסיקא דשמן [illegible] יש להם [illegible] בהלכה דגרסינן [illegible] ור' יהודה [illegible] היו [illegible] דתלמידי דשמאי והלל והתנן פ"ק דעדיות אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין ועוד אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן בכל ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו חוץ משמונה עשר דבר שאם יבא אליהו ובית דינו אין שומעין לו ופריק כדאמר רב שמעיה אמר רב הושעיא ושמן איסורו בכל ישראל ושמן לא פשט איסורו בכל ישראל ואמר רב שמן בר אבא א"ר יוחנן ישבו רבותינו ובדקו על שמן שלא פשט איסורו ברוב ישראל וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג ועל דברי רבי אליעזר ב"ר צדוק שהיו אומרים אין גוזרין גזירה על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה אמר רב אדא בר אהבה מאי קרא במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כלו אי איכא גוי כלו וקא עבר עליה מאי גברא תנאי

הכא

הגהות מיימוניות

[א] הכי פסק רב יוסף בפ"ק דע"ז הלכה כר' יהושע בן קרחה ודלא כת"ק דאמר אם אחד מהן גדול בחכמה ובמנין הלך אחריו ואם לאו הלך אחר המחמיר וכתב בס"ה והוא הדין לשני הלשונות שאומר שם איכא דאמרי ולא נתברר הלכה כדברי מי עכ"ל וגרסינן בירושלמי דתרומות ודפרק משוח מלחמה כשם שאסור לטהר את הטמא כך אסור לטמא את הטהור ודין הברייתא דפ"ק דע"ז כך היא הנשאל לחכם ואסר לא ישאל לחכם ויתיר ובפרק אלו טריפות ת"ח שאסר אין חבירו רשאי להתיר ובירושלמי

דפ'

3

בבהמ"ד איכא טעם נמי מפני שפשט איסורן ברוב ישראל ולא הא תלמודא לתרוצי אלא בך טעמא דרב. [illegible] על מה שאמרו בסמוך אין גוזרין גזירה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולין לעמוד בה. ותיבו עיקר פעמיה דר' יוחנן משום מה שאמרו בירושלמי ועליו סמך רבינו ותיבו. [illegible] יוסף [illegible] רבינו. ויש מקשים כיון שהקשה מן [illegible] היכי סדר לתקשי מדר' יוחנן [illegible] ועוד אפי' קיימא דר' יהודה גדול מתלמידי [illegible] והלל אינו יכול לבטל [illegible] וכן הוא בתוספות. ואין זה [illegible] יעלה על דעתם [illegible] גומר שר' יהודה [illegible] מכלל תלמידים יותר גדול מתלמידי שמאי והלל. [illegible] בזה עדיף [illegible] ולהקשות. [illegible] אותו דכיון שמן [illegible] בכלל ר"א דבר :

היה גדול בחכמה וכו'. הקשה הראב"ד ז"ל. עיטור שוקי ירושלים קיימא עליה שהראשונים תקנוה וכו'. ואם [illegible]

זה את זה ועוברים על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לגו איסורא לגמרי הוו עבדי כשמנעין מלהלוות דהא שב ואל תעשה הוא. ודרך כלל עיקר תקנת הפרוזבול לא היה כדי לתורה אלא מפני תקנת העניים שלא ינעול דלת בפניהם ומפני תקנת העשירים שלא יפסידו וכן פירש"י שם על הא דבעי מאי פרוזבול. אמר רב חסדא פרוס בולי ובוטי כלומר עשירים ועניים ובהא ניחא לי [illegible] פירש בו רב חסדא [illegible] פרוס בוטי דאין פרוזבול קרוין דהיינו תקנת העשירים שלא יעברו על ד"ת ומכ"ש לפרושי דהוא נמי תקנת העניים אלא משום דמשמע דלאו היינו לתורה עבד אלא תיקון לעשירים שלא יפסידו והיקון לעניים שלא תנעול דלת בפניהם. וכמו שכתבתי ובריש מגילה נמי דהמריך ואי ס"ד [illegible] כנסת הגדולה [illegible] הוא דתקון [illegible] רבנן ועקרו [illegible] אגבי כנסת הגדולה הא אין ב"ד יכול לבטל דברי חבירו אא"כ היה גדול [illegible] וכו' [illegible] ודאי לאו היינו לתורה [illegible]

מן הראשונים בחכמה ובמנין. *היה גדול בחכמה אבל לא במנין. במנין אבל לא בחכמה. אינו יכול לבטל

השגת הראב"ד

*היה גדול בחכמה וכו'. א"א עיטור שוקי ירושלים בפירות קיימא עליה שהראשונים תקנוה ור' יוחנן בן זכאי בטלה אחר חרבן שאני שהתנהגו הטעם לראשונים ולא היה גדול כראשונים :

[illegible] אין ב"ד יכול [illegible] וכו' [illegible] :

היה גדול בחכמה וכו' עד לבטל דבריו. [illegible] וכתב הראב"ד עיטור שוקי ירושלים בפירות קיימא עליה וכו' מפני שהתבטל הטעם של ראשונים ולא היה גדול כראשונים [illegible] פירות דבריו דאמרינן בפ"ק דביצה (דף ה') [illegible] חכמים [illegible] יום אחד [illegible] שוקי ירושלים בפירות [illegible] ר' יוחנן בן זכאי [illegible] וכו' [illegible]

לחם משנה

[illegible] אינו יכול לבטל היכא דפשט איסורו ברוב ישראל [illegible] דברים היכא דפשט איסורו ברוב ישראל יכול לבטל ב"ד האחרון ובלבד שיהא גדול מן הראשון בחכמה ובמנין והיינו היכא דפרוזבול דאע"ג דפשט איסורו ברוב ישראל כיון דלא הוי מ"מ דבר ב"ד אחר יכול לבטלו אם גדול מן הראשון בחכמה ובמנין והיכא דלא פשט אפילו ב"ד קטן מן הראשון יכול לבטל [illegible] דפי' בפשט איסורו ברוב ישראל [illegible] ואפילו דלא הוי מ"מ דבר אין ב"ד יכול לבטל אפי' שיהא גדול מן הראשון [illegible] ופשט איסורו אינו יכול לבטל אפי' אליהו [illegible] קשיא [illegible] דפרוזבול [illegible] פשט איסורו אפי' גדול מן הראשון אינו יכול לבטל ואי לא פשט אפי' קטן יכול לבטל [illegible] בלא [illegible] כליגור יכול לעמוד ולא פשט ולכך הסיר אע"ם שהוא קטן אבל נכסיה דפרוזבול דליכא אלא [illegible] אבל בתוספות דרך אחרת לתרץ כל זה דהם סוברים דדוקא ב"ה דבר אפילו גדול

הגהות מיימוניות

[illegible]

מגדל עוז

[illegible]

לבטל את דבריו. אפילו בטל הטעם שבגללו גזרו הראשונים או התקינו אין האחרונים יכולין לבטל עד שיהיו גדולים מהם. והיאך יהיו גדולים מהם במנין הואיל וכל בית דין ובית דין של שבעים ואחד הוא. זה מנין חכמי הדור שהסכימו וקבלו הדבר שאמרו בית דין הגדול ולא חלקו בו: ג במה דברים אמורים בדברים שלא אסרו אותן כדי לעשות סייג לתורה אלא כשאר דיני תורה. אבל דברים שראו בית דין לגזור ולאסרן לעשות סייג [ס] אם פשט איסורן בכל [ישראל] אין בית דין גדול אחר יכול לעקרן ולהתירן אפילו היה גדול מן הראשונים: ד ויש לבית דין לעקור אף דברים אלו לפי שעה אף על פי שהוא קטן מן הראשונים. שלא יהו גזרות אלו חמורין מדברי תורה עצמה שאפילו דברי תורה יש לכל בית דין לעקרו הוראת שעה. כיצד בית דין שראו לחזק הדת ולעשות סייג כדי שלא יעברו העם על דברי תורה. מכין ועונשין שלא כדין אבל אין קובעין הדבר לדורות ואומרים שהלכה כך הוא. וכן אם ראו לפי שעה לבטל מצות עשה או לעבור על מצות לא תעשה כדי להחזיר רבים לדת או להציל רבים מישראל מלהכשל בדברים אחרים עושין לפי מה שצריכה השעה. כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה כדי שיחיה כולו כך בית דין מורים בזמן מן הזמנים לעבור על קצת מצות לפי שעה כדי שיתקיימו [כולם] כדרך שאמרו חכמים הראשונים חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה: ה בית דין שנראה להן לגזור גזירה או לתקן תקנה או להנהיג מנהג צריכין להתיישב בדבר ולידע תחלה אם רוב הצבור יכולין לעמוד בהן או אם אין יכולין לעמוד ולעולם אין גוזרין

גזירה

א סמ"ג עשין קע"א:

כסף משנה

במנהג אבותיכם שבידיכם, זמנין דגזרי המלכות גזרה ואתי לאיקלקולי השתא דלי לא [illegible] יומי [illegible] כל המתקנים מפי ימים [illegible] לבטלו [illegible] יומי היה להם [illegible] זמן אחר מסקנתם מפי ימים לתקן דלא מבטל הרי יומי. אי נמי דהוה קים להו להמסקים אמרו כאירוע אם יבא זמן שיעמדו על החשבון ולא על פי הראיה לא מבטל הרי יומי ולהכא הרמב"ם ה"ל נמי לאקשויי עליה מדקאמר אין ב"ד יכול לבטל דברי בית דין חבירו וכו' ולפרוקי דהיינו במידי דלא נתבטל הטעם אבל היכא שנתבטל הטעם לא יכול לבטל אפילו אינו גדול כמוהו: אפילו בטל הטעם וכו'. בפרק קמא דביצה (דף ה') אמרינן דדבר שנאסר במנין צריך מנין אחר להתירו ומשמע לרבינו דהיינו מנין גדול ממנו ה"ה דבעינן שיהיה חכם ממנו והדא מילתא נקט:

ג בד"א בדברים שלא אסרו אותם וכו'. כ"ל שלמה בן רבינו מדאמרינן בע"ז פרק אין מעמידין (דף ל"ו) בכל ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו חוץ מי"ח דבר שאפילו יבא אליהו ובית דינו אין שומעין לו ומשמע לרבינו דה"ה בכל מקום ב"ד יכול ב"ד אחר לבטל דבריו חוץ מי"ח דבר וכיוצא בהם שהם דברים שנעשו סייג לתורה ואף רבותא די"ח דבר שנאמר משום דסתמא דפ"ק דביצה [illegible] אסורה ביום ב' אף שם סייג לאסור ביום שני של ר"ה יותר משני ימים של גליות [illegible] דעיסור שוקי ירושלים בעירוב והאי דאין שם משום סייג וכן בשמן דפלגנו דאמר שמואל אי אישתר הילי (מכלל) אבטליה אין בו סייג לעולם כמו שהוכחתי למעלה. ומ"ש רבינו אם פשט איסורן בכל ישראל כך אמרו שם בפרק אין מעמידין הכא דבכל ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו חוץ מי"ח דבר דאמר רב משרשיא אם אתה אומר ופשט איסורו ברוב ישראל וכתב רש"י בכל ישראל על ספק אחי דקי"ל רובו ככולו וכיון שהיתה זו שמונה אין כח ביד הראב"ד להוסיף מפני שיסתור דלא שני ליה בין מקום שהם לסייג למקום שאינם לסייג וכולי עלמא אלי בפשט איסורן או לא פשט ולפיכך כתב למעלה א"א לא אפילו אליהו ובית דינו הבא וכו' ופשט איסורן בכל ישראל כדאיתא בע"ז עכ"ל. וכבר ישבתי הטיה דע"ז לדעת רבינו:

ד ויש לבית דין לעקור וכו'. זה פשוט בעצמו ולא הוצרך לכתבו אלא דלא נימא חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה אפילו בכי הא קמ"ל דלא. ומ"ש דאפילו ד"ת יש לכל ב"ד לעקרו. הכי איתא בסנהדרין פרק נגמר הדין (דף מ"ו) א"ר אליעזר שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין ולא לעבור על ד"ת אלא לעשות הלכה. כך אלא לעשות סייג לתורה כלומר לפי שעה וכבר נתבאר זה בדברי רבינו פ' (ארבעה ועשרים) מהלכות סנהדרין:

ה בית דין שנראה להם לגזור וכו'. פרק אין מעמידין (דף ל"ו) וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג ור' אליעזר בר' צדוק שהיו אומרין אין אנו גוזרין גזרה על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולים לעמוד בה:

הרי

הרדב"ז (מכ"י)

סמך למוסף וכל זמן שירצו יאמר הדבר לכמות שהיה וכן אליהו דר' יוסי כדי כך בקדוש [illegible] ותוק והסכם: והיאך יהיו גדולים וכו' [illegible] יהיו גדולים ממנו במנין [illegible]

ג בד"א בדברים שלא אסרו אותם וכו' [illegible]

ד ויש לב"ד לעקור אף דברים אלו וכו' [illegible]

[illegible] וכן מצינו דאלים בכח הכתוב: כשם שהרופא חותך וכו'. אין המשל הזה עולה אלא א"כ הם חולין [illegible] על פי [illegible] ממקום אחר [illegible] כשמה היא עיקר, ודע זה. ומדברי רבינו נראה שהמשל הוא על המצות שהם כגוף אחד וב"ד מבטלים מקצת כדי לקיים השאר, והמשל צריך בנת הקדמים:

ה ב"ד שנראה להם וכו'. פ' אין מעמידין וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג ועל דברי ר' אליעזר ב"ר צדוק שהיו אומרים אין גוזרין גזרה על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה ואמר רב אדא בר אהבה מאי קרא במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו אי איכא כולו אין אי לא לא. [illegible] גזרות ויתלה להסתפק אף בב"ד קטן. מיהו הלכה היא לענין [illegible] שמן שכתבו בו איסור עד שבא ר' יהודה והתירו וכו':

גזרו

לחם משנה

אלא מדא דלא פשט אין יכול להתיר אא"כ גדול וכבר כתבו התוס' מירין זה ודחאוהו שם ולכך דברי רבינו עיקר וא"ת קשה דבפ"ק דמועד קטן אמרינן דנמנו חכמים איסור לחרוש בשדה הלבן ערב שביעית עד הפסח ובשדה האילן עד עצרת אבל מפני לא משום דמימי כהורה לנוהג שביעית ולא"כ אמרו שם ר"ג ובית דינו נמנו על אלו פרקים אלו והתירו והקשו שם דר"ג ובית דינו היכי מצו מבטלי תקנת ב' והא תנן אין ב"ד יכול לבטל וכו' אא"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין והא התם סייג הוא דגזרו שלא יבא לחרוש בשביעית ומ"מ קאמר התם דהם היה ב"ד גדול יכול לבטל ולדעת רבינו דבר סייג הוא אינו יכול לבטל אפילו אינו ואולי י"ל דאינו סייג כל כך דלא אתו למיעבדי בשביעית אלא על צד היותר טוב היינו כך. מיהו מה שהקשה הרב כ"מ על רבינו מהכיא דשמן דהוי סייג אינה קושיא כלל דהא ודאי זה היה קושית הגמ' בפרק אין מעמידין ועוד הא אמר רבה בר בר חנה וכו' חוץ מי"ח דבר וכו' וכיון דלרבינו י"ח דבר לאו דוקא אלא לדוגמא נקטינהו דכל דבר דסייג דמי לי"ח דבר כדכתיבנא א"כ היינו איכא דנמ' דכיון דהוי סייג היאך יכול לבטל ומהלכה הקשו בגמ' מהכיא דאין ב"ד אפי' שלא נחלק בין י"ח דבר לאחריני ולא"כ הקשה דיש לחלק מי"ח דבר לאחריני משום דבר הלכה דסייג. ולא"כ אפי' ב"ד גדול אינו יכול לבטל. כפין זה הוי קושיא דגמרא לפירוש התוס' אלא שהם סוברים די"ח דבר הוי חזקה והיא שגר דכל מידי דסייג הוי חזקה לי"ח דבר: אפילו בטל הטעם שבגללו וכו'. הרב כ"מ הלך בעד רבינו לתרץ קושית הר"א ז"ל בהשגות דסגילא ליה לרבינו דדי"ל היה גדול מן הראשונים ולי נראה לתרץ עם הקדמת הר"א ז"ל דהיה קטן מן הראשונים דבמסכת מעשר שני פרק תמיהי אמרו נתקנה על תקנה זו דפירות וז"ל ומשכנו הפירות התקינו שיהא נפדה סמוך לחומה ונמצאי. היה הדבר שאמרו שירא יחזור הדבר לכמות שהיה ופירש שם רבינו שמשון דמ"ש בפ"ק דביצה דבעי ר' אליעזר להפקיר כרמו לעניים לפי שאלמלא הרבן שמעתו הפירות ולא היה יודע טעמא אחרינו והתירו משום הרבן ע"כ. ועם זה מכל לומר דכיון דתקנה היתה רופפת דבר הפירות מפני רבן הפירות

לא"פ

מגדל עוז

והיאך יהיו גדולים מהם עד ולא חלקו בו. בירושלמי דשבת: בד"א בדברים שלא אסרו אותן כו' עד גדול מן הראשונים. זהו מ"ש למעלה ממימרא דרבה בר בר חנה א"ר יוחנן בי"ח דבר בפרק אין מעמידין דמסכת ע"ז (דף ל"ו) ובפ"ק דשבת (דף י"ג י"ז): ויש לב"ד לעקור וכו' עד שבתות הרבה. בספרי פרשת שופטים לגבי נביא ובסנהדרין פרק נגמר הדין (דף מ"ו) ובהרבה מקומות: ב"ד שנראה להם כו' עד בחכמה ובמנין. הכל פ' אין מעמידין:

הגהות מיימוניות

משום לא כדברי זה ולא כדברי זה. ע"כ: [ה] בראיתא התם פרק אין מעמידין די"ח דבר שאפי' אם יבא אליהו אין שומעין לו ומפרש טעמא הואיל ופשט איסורן ברוב ישראל

4